

Вікторія Венгерська,
доктор історичних наук,
завідувач кафедри історії України
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ДЛЯ ЗОВНІШНЬОГО КОРИСТУВАННЯ: ПОЛЬСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Від початку 90-х рр. на пострадянському просторі активно створювались історії для «внутрішнього» використання. Але існує феномен, який можемо охарактеризувати як історія «на експорт». В обох випадках мова не йде про створення спільного образу ідеального співіснування. Йдеться про управління конфліктом пам'яті таким чином, щоб він не ускладнював, а навпаки – підтримував встановлення добросусідських стосунків. Історія «на експорт» і є одним із інструментів подібного управління.

У 2015 р. Польський інститут національної пам'яті презентував книгу, підготовлену спеціально для українського читача. Історія для зовнішнього користування має ряд особливостей. Перш за все йдеться про науково-популярний продукт, який би дозволив певною мірою розставити крапки над «і» у сприйнятті історії найближчого сусіда. Перш за все, у сенсі чіткої артикуляції власних позицій щодо оцінок найбільш дискусійних й контрверсійних сторінок історії.

Ключові слова: історія Польщі, історія України, образ Іншого, підручники, історичні міфи.

Націоналізація історії стала одним із чинників, який від кінця 80-х рр. XX ст. пришвидшив темпи руйнації Радянського Союзу та комуністичної системи в цілому. Від моменту створення нових національних держав тривав процес написання та унормування історій, відмирання одних та створення інших міфів. Його невід'ємним елементом (особливо в українському випадку) стало повернення до методології національних історіографічних шкіл XIX – початку XX ст. Подібна ситуація не могла не актуалізувати проблему визначення суті «своєї» нації (переважно в етнічному сенсі) та Інших, без яких будь-яка нація існувати не може. В українському випадку найбільш популярним образом Іншого залишається Росія та росіяни. Польща та поляки посідають другу позицію у цій ієрархії.

Свідченням актуальності проблеми стала серія конференцій, проведених на початку 2000-х рр., та присвячених аналізу національних історій й представленню в них образу Іншого. У 2005 р. в Інституті історії України НАН України відбулась конференція під назвою «Образ Іншого в сусідніх історіях» [1]. Свої доповіді на зібранні представили відомі українські, польські, російські, білоруські, шведські вчені. Переважна більшість учасників зупинилась на аналізі образу Іншого в національній історіографії та підручничописанні. Запропонований аналіз та плідні дискусії стали підставою для «роботи над помилками» й руху вперед щодо вдосконалення національних наративів в сенсі представлення Іншого.

В цьому випадку мова йшла про історії для «внутрішнього» використання. Але існує феномен, який можемо охарактеризувати як історія «на експорт», для зовнішнього сприйняття. Восени 2015 р. Польський інститут національної пам'яті широко презентував у більшості обласних центрів України нову книгу, підготовлену спеціально для українського сегменту споживчого ринку. Якість поліграфії та видання вже демонструє повагу до Читача (саме такий варіант написання використовують Автори). Авторський колектив «Нарисів...» представлений як відомими у Польщі та за її межами істориками, так і шкільними вчителями історії.

Як зазначав голова польського Інституту національної пам'яті Лукаш Камінський, ця праця представляє польську точку зору на минуле, яка не оминає й важких тем відносин з сусідами. Ідея написати і видати цю книжку українською мовою з'явилася у листопаді 2009 року під час зустрічі Лукаша Камінського й Януша Куртики з українськими істориками. Після закінчення серії конференцій «Польща Україна: важкі питання», дискусії зайшли до глухого кута. Книжка й стала однією з ідей, яка народилася в той момент. Вона мала заповнити прогалину, що утворилася. Як наголошує Л. Камінський, її головною метою стало прагнення до взаємопорозуміння. «Позиція Інституту така: якщо маємо розуміти один одного, то мусимо також пізнати свій спосіб опису історії» [2].

Щодо українського випадку, тут є своя специфіка, пов'язана із тим, що найбільш відомі варіанти історій України для зовнішнього споживання були написані англійською мовою, у відповідності із західним історіографічними традиціями. Проте, в переважній більшості, ці вчені або мають українське походження, або ж розпочинали свої кар'єри в українських академічних інституціях. Йдеться про історії П-Р. Магочія [3], С. Плохія [4] та С. Єсельчика [5]. Праці згаданих авторів не писались спеціально для польського читача та дослідника, ця ніша в українській історіографії залишається незаповненою. Серед причин, які б пояснювали подібну ситуацію, є як об'єктивні, так і суб'єктивні. Щодо першої групи – відсутність підтримки на державному рівні підготовки подібного підручника та належного фінансування діяльності інституту й наукових проєктів, подібного до польського. Серед суб'єктивних причин – доволі неоднозначне ставлення професійних істориків та суспільства до керівника українського Інституту національної пам'яті В. Вятровича, та візії історії України, яку він традиційно репрезентує. Формування авторського складу колективної монографії також є проблемою, оскільки в середовищі українських істориків існують значні розходження теоретико-методологічного характеру.

В обох випадках – як історії для «внутрішнього», так і для зовнішнього використання мова не йде про створення спільного образу ідеального співіснування, перш за все йдеться про управління конфліктом пам'яті таким чином, щоб він не ускладнював, а навпаки – підтримував встановлення добросусідських стосунків. Історія «на експорт» і є одним із інструментів подібного управління.

Історія для зовнішнього споживання має ряд особливостей. У польському випадку слід говорити про наявність системності та послідовного прагнення вчених, які стояли біля джерел спільних українсько-польських комісій з написання історій, створити науково-популярний продукт, який би дозволив певною мірою розставити крапки над «і». Принаймні у сенсі чіткої артикуляції власних позицій щодо оцінок найбільш дискусійних або контroversійних сторінок

історії та ознайомлення із власним баченням й трактуванням історії Польщі та сприйняття сусідів.

Свідченням такої системності є діяльність Влодзимежа Менджецького (співголови польсько-української комісії у справах удосконалення шкільних підручників з історії та географії, професора Інституту історії Польської Академії наук). У 2005 р. він брав участь у конференції, що відбувалась у Києві, про неї йшла мова раніше. У виступі містився аналіз представлення України та українців у польських підручниках з історії, географії та літератури для різних рівнів освіти. Аналізуючи польську візію України та українців, пан В. Менджецький прийшов до висновку, що, по-перше, більшість авторів польських підручників не цікавились українською проблематикою і не бачили потреби детального ознайомлення з нею. В польських підручниках, які аналізувались, українці виступали як упосліджена група, що боролась за свої права, але слабка й нездатна до самостійного досягнення своїх цілей. Цим пояснювався безперервний пошук помічника, протектора. У трактуванні польських авторів підручників, українці також виступали знаряддям маніпуляції – особливо німців та австрійців [1, с. 143-144].

Другий висновок (нагадую, що йдеться про 2005 р.), який запропонував пан В. Менджецький, – автори всіх підручників підкреслено уникали використання будь-якої інформації чи формулювань, які б могли бути протрактовані як вияв ворожості, злої волі щодо України й українців [1, с. 144]. Усі декларували визнання прав українців на власну державу, уникали таких історичних моментів, які можна було б протрактувати як оспорування прав українців на землі, що колись входили до польської держави. Найбільш загальною тенденцію в Польщі на той час, як підкреслював доктор В. Менджецький, було дистанціювання від східних сусідів. Це проявлялось у мінімізації згадування не лише про Україну та українців, а й про Росію та Білорусь. Найбільш помітною тенденцією польського історіописання того часу стала орієнтація не на Схід, а на Захід. Польща рухається на Захід, в соціальному й глобальному сенсі, тому для поляків східний вектор вже не є важливим. Автор робить висновок, «виглядає

так, неначебто ми хотіли б з Україною жити як можна краще, та, одночасно, не надто нею цікавитись» [1, с. 171-172]. Одночасно, автори польських підручників у 2005 р. декларували готовність замінити її більш новою, позитивною схемою.

Результат цих зусиль було представлено через 10 років. Редакторами нового видання для України та українського Читача стали Влоджимеж Менджецький та Єжи Брацисевич. Як же трактують відомі польські історики ключові (в контексті української історіографії) події та постаті? Розглянемо це на матеріалах конкретних розділів.

Зміст першого розділу книги «Польща – держава середньовічної Європи» підтверджує збереження тенденції, започаткованої від початку 2000-х рр. до підкреслено західної орієнтації історії Польщі. В цьому контексті наголошується принципова іншість Польщі та України: «Внаслідок рішення Мешка I (йдеться про прийняття 966 р. християнства західного зразка) «польські землі були включені у сферу західної цивілізації» [7, с. 15]. Друга згадка наприкінці розділу [7, с. 49] проте, що поляки «опинились в латинській культурній сфері, а також на границі тодішнього західного світу» [7, с. 15]. На відміну від поляків, Київська Русь, внаслідок рішення Володимира Великого, прийняла християнство з Візантії і опинилась на окраїні цієї цивілізації. Одразу після цього твердження, автор розділу все ж намагається показати й подібність історичних доль: «Обом нашим народам відомий історичний досвід існування на границі культурної сфери» [7, с. 15]. В цьому ж контексті, цілком очікувано, один із редакторів видання Єжи Брацисевич, автор вставок наприкінці кожного розділу «Про що варто розмовляти», пропонує подумати про те, «як подібне розташування, і досвід, що з цього виникав, впливали на історію наших суспільств і їхню ментальність» [7, с. 50].

Автором другого розділу «Річ Посполита обох народів» [7, с. 51-89] є доктор Пйотр Кролль, викладач інституту історії Варшавського університету, який з 2010 р. входить до складу польсько-українського комітету експертів зі змісту удосконалення шкільних підручників історії та географії. Першою несподіванкою знайомства з розділом для українського

читача, традиційно налаштованого мінімум скептично, максимум категорично негативно, є констатація того факту, що «однією з найбільших трагедій і помилок Речі Посполитої була відсутність єдиної політичної лінії щодо козацьких мас, ігнорування козащини як третього (політичного) народу Речі Посполитої, що закінчилось кривавими й нищівними повстаннями, що послаблювало польську-литовську державу й самих козаків» [7, с. 77]. У розділі пропонується розуміння поняття та трактування поняття «політичного» народу цієї доби – «спільності шляхти, що жила в Польській короні й Великому Литовському Князівстві, без розрізнення її під етнічним, релігійним чи іншим оглядом» [7, с. 77].

Порівняємо підходи, які характеризують Б.Хмельницького та його роль в історії. У польському варіанті це: «Одна з найсуперечливіших постатей в історіографії. Польська історіографія однозначно негативно оцінює постать цього українського національного героя [7, с. 79]. Для неї повстання, яке розпочав із приватних причин Хмельницький, не лише спричинилось до спустошення України й послаблення міжнародного стовища Речі Посполитої, але й штовхнуло першу в руки Москви й сприяло її перемозі в конфлікті з полько-литовською державою. Це закінчилось поділом України, а через 100 років зміцніла Російська держава поклала край існуванню Речі Посполитої». Однак, підсумовуючи оцінку, П.Кроль, із легким відтінком сарказму, зазначає: «Зрозуміло, що Хмельницький був добрим організатором і чудовим політиком і дипломатом, що мріяв про власну державу на Україні» [7, с. 79].

У новій книзі Сергія Плохія пропонується така оцінка війни, її лідера та наслідків Хмельниччини: «Козацький гетьман ставав лідером усієї нації, який відтепер боровся не лише за права козаків. Шляхом забезпечення прав «руського народу» було створення «князівства» або держави» [5, с. 145]. «Хмельниччина змінила політичну мапу всього регіону й народила козацьку державу, що її багато хто розглядає як підґрунтя сучасної України. Також вона поклала початок довгій ері російського втручання в Україну й часто розглядається як відправна точка в історії відносин між Україною та Росією як окремими державами» [5, с. 141].

В «Історії України» П-Р. Магочія (книга вперше була видана 1996 р. у видавництві Торонтського університету) Б.Хмельницький є центральною постаттю української історії XVII ст. Автор не дає власних оцінок, лише згадує про існуючі підходи. Зокрема, наводиться така точка зору: «Дехто вважає його найяскравішим проводирем в історії України Нового часу, бо саме за його майже десятилітнього гетьманування козаки, а з ними й половина української території відійшли під владу Московії» [3, с. 179]. Магочій наводить точки зору польської, російської історіографії щодо Б. Хмельницького та зупиняється на змісті оцінок єврейських дослідників. Не оминув він увагою й загальних характеристик Б. Хмельницького, які надавались в радянський період всіма істориками.

У спільній із Й. Петровським-Штерном роботі «Євреї та українці: тисячоліття співіснування» (книжка стала Лауреатом Львівського книжкового форуму 2016 р.), П-Р. Магочій, як і раніше, намагається уникати оцінок Б. Хмельницького, проте неодноразово наголошує на масштабному конфлікті із Польщею та неоднорідності й різношерстості (як зазначає автор) учасників війни. Канадський дослідник пропонує охарактеризувати події середини XVII ст. як козацьку революцію (такий підхід був запропонований О. Субтельним). Далі Магочій використовує звичну риторику, що домінувала від початку 90-х рр. XX ст. в українському історіописанні щодо поляків, та мала працювати на посилення й підтвердження образу поляка-гнобителя. Серед причин війни він називає глибоке невдоволення польською владою та, зокрема, ненависть до чільних представників цієї влади: польської аристократії, римо-католицьких та греко-католицьких священників й переважно єврейських управителів шляхетських маєтків, де гарували закріпачені селяни [6, с. 29].

С. Єсельчик у розділі «Козацький період» таким чином характеризує постать Б. Хмельницького: «Богдан Хмельницький підняв повстання, яке змінило всю карту Східної Європи. Від початку дії Хмельницького були наслідком приватного конфлікту...». Автор певною мірою вступає у протиріччя із самим собою: спочатку стверджує, що Хмельницький виріс до рівня справжнього національного лідера, далекоглядного вождя,

блискучого полководця та державного діяча.... Однак, на наступній сторінці констатує, що жорстокість, яку проявив Хмельницький по відношенню до селян та міщан, людям того ж етносу та релігії, показує, що ідея національної [4, с. 46-47] спільноти у сучасному егалітарному сенсі ще не зітерла кордонів соціальних станів» [4, с. 48].

Гадяцька унія належить до тих сюжетів, відносно яких у польській та українській історіографії відсутні різночитання. Так, П.Кроль називає її «єдиною спробою перетворення, в порозумінні з руською шляхтою, яка жила на Україні і козаччині, (з Руським князівством як третім її членом) [7, с. 78]». «Гадяцька унія була мудрим і справедливим компромісом, який виник завдяки далекоглядності й політичній зрілості польських і частини українських еліт. ... Був першим офіційним актом міжнародного санкціонування правної і конституційної позиції України як об'єкта в європейських стосунках» [7, с. 78]. І знову автор намагається наголосити на важливості включення «цієї частини регіону до світу культури Заходу. Цей політичний акт, що випередив свій час, мав шанс стати однією з найважливіших подій обох народів, поворотним пунктом в історії Східної Європи» [7, с. 78].

У версії на експорт польські дослідники дотримуються мультикультурної лінії у викладі історії власної держави. Підтвердженням чого є наявність розділу «Річ Посполита багатьох народів» (автор – Ігор Конколевський, доктор габілітований, професор у Польській академії наук в Берліні). В розділі пропонується тлумачення поняття толерантності та інших дефініцій. Детально розглядаються різні аспекти спільного проживання на одній землі разом із поляками українців та білорусів, євреїв, німецькомовного населення та інших націй (до яких потрапили караїми, вірмени, татари, волохи, шотландці, італійці) [7, сс.108-111]. У трактуванні білорусів та українців автор пропонує об'єднати їх спільною назвою русини, аргументуючи свою позицію тим, що «одні й другі користувались руською мовою» [7, с. 95].

Однією із несподіванок для українського читача є визнання автором польського підручника того факту, що під кінець середньовіччя й на початку нової доби етнічно литовська

шляхта спочатку рутенізувалась, лише згодом полонізувалась. Рутенізувались інші етнічні групи – татари, вірмени, волохи, польські селяни, яких оселяли в Україні [7, с. 98].

Не менш показовий сюжет, присвячений Міколаю Коперніку. У трактуванні автора розділу, він є, перш за все, освіченою людиною Ренесансу, яка є спільним надбанням людства, та не може ідентифікуватись як виключно польський вчений.

Мацей Яновський (співробітник варшавського Інституту історії ПАН і викладач історичного факультету Центральноєвропейського університету в Будапешті) пропонує типовий для частини, присвячений аналізу «довгого ХІХ ст.», підрозділ із назвою «Ким же є поляки?» [7, с. 196]. Визначальним явищем століття став процес націотворення. Пошуком власної ідентичності переймались й українські дослідники, зокрема М. Грушевський, який задавався не менш сакраментальним питанням: «Хто такі українці і чого вони прагнуть?»

У розділі міститься твердження про умовну привабливість моделі шляхетської демократії, яка, на думку автора, нічого не давала селянам. Навпаки – саме абсолютистські бюрократичні держави можна вважати їх визволителями й осередками лояльності. М. Яновський наголошує, що Річ Посполита – домодерний організм із неоднорідним характером. Автор звертає увагу на найбільш поширені серед поляків та українців стереотипи: «В очах представників створюваної модерної польської нації ретроспективно її наділяють рисами польської національної держави, в очах українського, литовського, білоруського народу та сама неіснуюча Річ Посполита стає гнобителем, що гальмує можливості національного розвитку не польських підданих» [7, с. 199]. Автор розділу підкреслює принципову відмінність у трактуванні романтизмом «народу» у польській та українських традиціях. Поляки до цієї категорії відносили дрібну шляхту та селян, «створювався образ народу, у якому дрібна шляхта й селяни спільно творять базу польської демократії. Тим часом, українська думка має однозначно антишляхетський характер: народ (до нього також включали козаків) слід визволити від панування панів» [7, с. 199].

Хоча польський вчений й стверджує, що для історика, який пише нині, є очевидним, що непорозумінням було б описувати домодерний політичний організм мовою сучасного націоналізму [7, с. 196]. На жаль, для частини українських істориків, думаю, що, так само й польських, такий підхід не виглядає цілком очевидним.

Ще одним відкриттям для українського читача є твердження про відсутність очевидності в тому, що польськість мусить якимось особливим чином поєднуватись з католицизмом. Суперечка триває й понині. «В кінці XVIII ст. ми маємо справу зі становим багатоетнічним, мовним, релігійним суспільством, в якому, однак, приналежність до стану вирішує питання ідентичності і життєвих шансів особи. Але одне видається певним: національна свідомість природним чином є основною формою колективної свідомості» [7, с. 222].

Одним із підсумків розділу є твердження, що «однаково державні, а водночас однаково плебейські після років комуністичної трансформації, всі згадані у цьому нарисі народи стоять на більш-менш однаковому рівні» [7, с. 223].

Перша світова війна спровокувала руйнації імперій та пришвидшила процес формування національних держав. Це період пошуку нових партнерів та укладання нових уній. В якому ж ключі оцінюється польсько-український союз та Київський похід 1920 р.? Як сучасна польська історіографія пропонує трактувати національну політику II Речі Посполитої в цілому та по відношенню до українців, зокрема? Автор розділу «II Річ Посполита» також є Влодзимеж Менджецький. Оцінюючи союз між Петлюрою та Пілсудським, він зазначає: «Критики вказують на цинічне використання Польщею складної ситуації Петлюри для здобуття значних поступок у територіальних та політичних питаннях. Не заперечуючи цих обставин, можна однак подивитись на союз Пілсудський-Петлюра як на спробу порозуміння і співпраці «попри все» й задля вищої мети, якою була свобода обох народів. У цьому контексті можливо слід повертатись до цих подій як до символу тягlosti прагнень до польсько-української співпраці, а водночас важливої вказівки, що спроби порозуміння, без визнання певної

рівноправності обох сторін, є і будуть приречені на поразку» [7, с. 232].

Польський історик звертає увагу на ідею Ю. Пілсудського створити нову федеративне об'єднання під назвою «Міжмор'я». Одночасно В. Менджецький наголошує: «Федеративні плани Пілсудського, хоч і передбачали створення незалежної України, Литви, Грузії, а можливо навіть Білорусі, мали однак поважну хибу – вони передбачали, що Польща відіграватиме провідну роль у цій федерації [7, с. 230].

В виданнях, присвячених історії України у жодному випадку не згадується про проект Ю. Пілсудського. Акцентується увага на війні між Західноукраїнською Народною Республікою та Польщею та витоках конфлікту між Петлюрою та керівництвом ЗУНР. Поворотним моментом у польсько-українській війні, на думку С. Плохія, став прихід до Галичини у квітні 1919 р. 60-ти тисячної армії під командуванням генерала Юзефа Галлера фон Галленбурга. «Була сформована у Франції із польських військовополонених й озброєна Антантою. Армію було відправлено на Східний фронт для боротьби із більшовиками, але Галлер розгорнув її проти українських військ у Галичині» [5, с. 284].

Повертаючись до польського видання, зупинимось на трактуванні міжвоєнної національної політики II Речі Посполитої. В. Менджецький констатує, що поляки зайняли найгіршу з можливих позицій – визнали, що єдиним повноправним господарем відродженої польської держави є польський народ (його розуміли як етнічно-культурну спільноту), всі інші могли становити лише загрозу, ніж підтримку для Речі Посполитої. Саме подібна політика й стала причиною загострення конфліктів на національному ґрунті в окреслений період [7, с. 249].

Нездоровий інтерес політиків (особливо правого толку) до історії та її інструменталізація у власних цілях в черговий раз, після певного періоду замирення у питаннях щодо волинської трагедії та операції «Вісла», привів до непорозумінь та збурих громадську думку Польщі та України. Зупинимось на представленні цієї сторінки історії у різних виданнях.

Автором розділу про Другу світову війну у книзі «Польща. Нарис історії» є Марек Галензовський. У розділі значна увага приділяється Голокосту (у відповідності із європейською традицією) та Варшавському повстанню. Волинська трагедія згадується у вставці під назвою «Поляки й українці під німецькою окупацією. Злочини проти поляків, здійснені Українською Повстанською Армією». Сторінка, присвячена цьому питанню, супроводжується світлиною вбитої членами УПА польської родини. Автор наводить таку інформацію щодо жертв із польського боку: «протягом майже півтора року вбито, часом з великою жорстокістю, понад 100 тис. дітей, жінок і чоловіків. УПА вбивали також українців, які допомагали полякам. А часом тих, хто відмовлявся вчиняти вбивства». Щодо кількості жертв з українського боку наводяться такі цифри: «Відбувались також відплатні акції, внаслідок яких загинуло бл. 10-12 тис. українців» [7, с. 281].

У версіях історії України зустрічаємо дещо відмінні оцінки та кількість жертв з обох боків. Так, С.Плохій стверджує, що «хоча УПА й вважали німців своїм головним ворогом, у 1943 р. в основному воювала проти польських повстанців» [5, с. 362]. Автор зупиняється на причинах протистояння: «Довга історія українсько-польської ворожнечі на Волині та в Галичині, посилена взаємними підозрами у злих намірах, навесні та влітку 1943 року призвела до масових етнічних чисток, що включали спалювання сіл та масові вбивства мешканців. За оцінками істориків, кількість українців, які загинули, коливається від 15 до 30 тис. осіб, у той час, як втрати поляків оцінюються у 3-4 рази більше» [5, с. 363].

Сергій Єкельчик, посилаючись на дослідження київського історика І. Ілюшина, наводить такі дані: «жертвами етнічних чисток УПА та дій у відповідь польських партизанів стали близька 35 тис. поляків та невідома кількість українців» [4, с. 213].

Післявоєнний період розглянуто у розділі «Народна Польща», автором якого є Єжи Ейслер. У тексті розділу відсутня інформація про операцію «Вісла». Однак у підсумковій частині «Про що слід говорити» читаємо: «Після Другої світової війни влада комуністичної Польщі, воюючи із УПА й

українськими націоналістичними організаціями, здійснила у рамках акції «Вісла» переселення тисяч українців, бойків і лемків з південно-східних воєводств на т.зв. «повернуті землі» [7, с. 325].

Автор пропонує подумати над такими питаннями: «які асоціації з польського боку викликає визначення «акція Вісла», а з чим ототожнюють його нащадки українців, бойків, лемків, які до 1947 р. жили на Прикарпатті, в Бескидах чи на Люблінщині? Чи польські учні, які проводять канікули у Бескидах, помічають у цих теренах сліди українських мешканців цих земель, чи поляки, які відвідують Мазовію можуть відповісти, чому на цих землях є найбільше скупчення українського населення у Польщі?... про це треба розмовляти в ім'я спільної пам'яті» [7, с. 325].

Сергій Плохій аналізує мотиви, які рухали діями Й. Сталіна та польської комуністичної влади щодо переміщення, депортацій українського, німецького, польського та єврейського населення прикордонних регіонів – «Сталін, зазначає історик, був готовий рухати не тільки кордони, а й народи для того, щоб закріпити назавжди нові поділи, позбутися меншин і тим самим запобігти можливості виникнення рухів «за возз'єднання» із Заходом нових радянських територій» [с. 368]. Автор звертає особливу увагу на творення радянських міфів у сенсі формування образу ворога: «Ради протягом багатьох років пов'язуватимуть українській націоналізм із німецьким фашизмом, постійно називаючи українських повстанців «німецько-українськими націоналістами» [5, с. 370].

Сергій Екельчик говорить про масштабну карательну операцію «Вісла», яку провів польський уряд проти УПА. Він наголошує на спільності дій польських, радянських та чехословацьких військ щодо придушення партизанського спротиву у східних областях Польщі. Автор говорить про 150 тис. місцевих українців, які примусово були переселені на захід Польщі [4, с. 220].

Симптоматичними є висновки, запропоновані автором останнього розділу. На думку А. Дудека, вихід із комунізму став наступним випробуванням для наших народів. Для більшості українців, як і вітчизняних істориків, відкритою залишається

відповідь на питання: яку дату вважати символом кінця комунізму в Україні? На жаль, для України та українців подібне «розлучення» до сьогодні не є очевидним. На відміну від Польщі, яка такою датою вважає частково вільні вибори 1989 р. та наступні події початку 90-х рр. В останні роки Польща демонструє одні з найвищих темпів економічного та соціального розвитку в Євросоюзі, констатуючи цим своє остаточне розставання із комуністичним минулим.

Українсько-польські відносини зараз переживають далеко не найкращі свої часи. Посилення позицій та популярності політиків правого толку в обох країнах призводить лише до загострення уваги до національного «я» та негативного подання й сприйняття Іншого. Як у Польщі, так і в Україні переважає думка, що історія й історики повинні служити суспільству, а не пізнанню. Подібний підхід може призвести до непередбачуваних наслідків. Польські колеги запропонували свій, доволі зважений погляд на власну історію. Це стосується як тих сторінок історії, які не викликають особливих суперечок, так і найбільш дискусійних. Український варіант історії на експорт чекає на своїх дослідників. Поява кожного наукового продукту не може не супроводжуватись дискусіями. Однак, дискусії, які є нормою у наукових колах, не повинні виходити за межі наукової та просвітньої сфери й впливати на політичний клімат у стосунках між сусідами. Лише збільшення спільного простору наукової діяльності, взаємної поваги й довіри сприятиме розумінню права кожного народу на власну візію історії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Образ іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Київ, 15-16 грудня 2005 р. - К.: НАН України, Інститут історії України, 2008. – 264 с.
2. Польська інтерпретація польської історії для українців. 1 березня 2016 р. Електронний ресурс, режим доступу: <http://www.galychyna.if.ua/publication/worth-know/polska-interpretacja-polskoji-istoriji-dlja-ukrajinc/>
3. Магочій П.-Р. Історія України. – К.: Критика, 2007. – 639 с.
4. Екельчик С. История Украины: становление современной нации / пер. з англ. Николай Климчук. – К.: К.И.С., 2010. – 396 с.

5.Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Романа Клочка – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 432 с.

6.Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. – Ужгород: вид-во Валерія Падяка, 2016. – 316 с. + XII с.: іл + мапи.

7.Польща. Нарис історії. За редакцією В. Менджецького та Є. Брацисевича / пер. з польської Івана Сварника. – Варшава, 2015. – 367 с.

V. Venherska. NATIONAL HISTORY FOR EXTERNAL USE: POLISH AND UKRAINIAN EXPERIENCE

In the years after the collapse of the Soviet Union, the process of normalization and writing histories, dying some and creating other myths was going on. This processes integral part was the return to the methodologies of national historiographical schools of XIX - early XX century. This situation actualized the problem of determining the merits of «Own» nations (mostly in the ethnic sense), and «Other» nations, without which any nation can not exist. In the Ukrainian case, after gaining the independence the most popular image of "Other" is Russia and Russians, Poland and the Poles hold the second position in the hierarchy.

Starting in the early 90th, the post-Soviet states started writing the history for «internal» use. But there is a phenomenon that can be described as a history «for export», for an external perception. In both cases, it is not about creation of joint image of ideal coexistence but rather about managing the memory conflict in the manner that eases the relations and helped nowadays neighbours good relations, and not complicating it. History «for export» is one of the tools of such historical conflict management.

In autumn 2015 the Polish Institute of National Remembrance presented the new book, prepared especially for the Ukrainian reader. History «for export» has a number of specific features. In Polish case it is about the presence of systematic and consistent desire of scientists who stood at the sources of joint Ukrainian-Polish commissions on writing histories, to create the popular scientific work which will help to dot the «i». At least in the sense of a clear articulation of their positions on the most disputed assessments or controversial pages of history and having their own vision and interpretation of the history of Poland and perception of neighbours.

Key words: history of Poland, history of Ukraine, the image of the Other, textbooks, historical myths.

W. Węgierska. HISTORIA NARODOWA DLA UŻYTKU ZEWNĘTRZNEGO: POLSKIE I UKRAIŃSKIE DOŚWIADCZENIE

Od początku lat dziewięćdziesiątych na przestrzeni postradzieckiej zaczęły powstawać historie dla tzw. «użytku wewnętrznego». Chciaż istnieje fenomen, który możemy mianować jako historia «na export». W obu przypadkach nie chodzi o wytworzeniu obrazu idealnego współistnienia. Chodzi o zarządzanie konfliktem pamięci, żeby on nie utrudniał, a odwrotnie – podtrzymywał kształtowanie relacji dobrosąsiedzkich. Historia «na export» jest jednym z narzędzi podobnego zarządzania. W roku 2015 Polski Instytut Pamięci Narodowej prezentował książkę,

przygotowaną dla czytelnika ukraińskiego. Historia dla użytku zewnętrznego ma szereg szczegółów. Przede wszystkim chodzi o produkt naukowo-publicystyczny, który w pewnej mierze pozwoli rozstawić kropki nad «i» w rozumieniu historii najbliższego sąsiada. Co najmniej w sensie dokładnej artykulacji własnych pozycji odnośnie ocen najbardziej dyskusyjnych lub kontrowersyjnych stron historii.

Słowa kluczowe: historia Polski, historia Ukrainy, obraz z drugiej strony, podręczniki, mity historyczne.